

Bakó Endre

újságíró, irodalomtörténész (Derecske, 1938. február 5.)

Móricz Zsigmond szerint az emberrel tízéves koráig minden lényeges dolog megtörténik. Ezt én magamra vonatkoztatva úgy módosítanám, hogy majdnem minden. Az egykori Bihar vármegye legnyugatibb községében születtem. Ott látta meg a napvilágot a kitűnő ifjúsági író, Bakó Ágnes is, de nem vagyunk rokonok. Az én családom oda csak ideiglenesen telepedett, s 1943-ban, amikor én öt éves voltam, Debrecenbe költözött. Így aztán néhány derecskei emlékfoszlánynál egyéb nem maradt a tudatomban. Esmélkedni Debrecenben kezdtem, ahol ma is élek. A felnőttvilá-

hoz fűződő első emlékeim közé tartozik a gettó, amelynek a Csokonai utcai bejárata közel esett hozzánk, a Borz utcához. Amikor arra tévedve érdeklődtem a fegyveres őrtől, hogy kik vannak odabent, s mit csinálnak, a katona (vagy csendőr?) jóindulatúan azt tanácsolta, menjek haza, nem nekem való dolgok ezek. 1944. június 2-án már negyven éven felüli apám katona volt, s mi a ház kis pincéjében éltük át a borzalmas napot, amikor az amerikaiak megszórták Debrecen irgalmatlan mennyiségű bombával. Ez volt az egyetlen nap, amikor félelem tartott béklyóban, az is édesanyámtól és több mint tíz évvel idősebb nővéremtől ragadt rám, ők sírva, remegve imádkoztak, miközben a város távoli részére, főképp a nagyállomásra ledobott bombák detonációi megremegtették a mi kis pincénket is. Egyébként az egész háborút a gyermeki öntudatlanság biztonságában éltem át. Édesanyám úgy határozott, hogy menekülésre fogjuk a dolgot. Előbb a Nagyrébe melletti Pernyéspusztára mentünk, ahol idősebb nővérem (tanítónő) férje a gazdaság főintézője volt, majd amikor a szovjetek Nagyváradot ágyúzni kezdték, édesanyám úgy döntött, Budapestre, pontosabban Rákoscsabára masírozunk, a keresztszüleimhez. Amikor megkezdődött Budapest ostroma, lovas kocsin menekültünk a fővárosból, és Passauiig meg sem álltunk. Valahol Ausztriában Micskei ezredes egységéhez csatlakoztunk, s velük együtt estünk amerikai fogságba. (Honnan volt lovas kocsink és hogy estünk fogságba, ez mind kitüntetett történet a családi legendáriumban.) Ott láttam először néger katonát, s azt, ahogy az erdőből kísérik a feltartott kezű, megadásra kényszerített fiatal német katonákat. Nem tagadom, igazságérzetem, mint mindig, a gyengébbek, ezúttal a legyőzött fiatalok felé húzott, csak később tudtam meg, hogy a Hitler-jugend tagjai voltak, akik a végsőig kitarítottak.

A passaui lágerből amerikai katonai vonat szállította haza a menekülteket, s a Keleti pályaudvaron szembesültem először a felszabadító szovjet hadsereg harci moráljával: egy nő sikoltozva szaladt a csomagja után, amit egy szovjet katona elzabrált. Mire 1945 novemberében hazaértünk Debrecenbe (a vonatokat nem jártak rendszeresen), édesapám már visszatért: megúsza a hadifogságot, de nem volt hova mennie, mert egy család beköltözött a lakásunkba. Édes-

anyámnak hetekig kellett a városi hivatalba járnia, amíg a lakás felét visszakaptuk, a „nyugatosok” megbélyegzéssel együtt.

Életre szóló élményt a Fazekas Gimnáziumban kaptam magyartanáromtól, Nagy Jánostól, aki hagyott maga után néhány irodalmi és nyelvészeti dolgozatot is. Tóth Árpád volt a kedvenc költője, de a megengedettnél Babitsot is nagyobb óraszámokban tanította, beszélt Szabó Dezsőről, Sinka-, Áprily-, Reményik Sándor-verseket szavalt, Szabó Lőrincire is ő irányította a figyelmem. Az ő hatására lettem irodalomtanár. Igaz, legális úton nem vettek fel, de ő (egyetemi előadó lévén) 1957 februárjában „becsempészett”, s így nem kellett évet veszítenem. Ma is őrzöm az akkori dékán, Kálmán Béla nyelvészprofesszor levelét, amelyben értesít, hogy „szoros kivételképpen” helyet biztosít számomra a kar hallgatói között. 1958-ban már lettem az alapvizsgákat, amikor a minisztériumból megkaptam 1956 nyarán feladott fellebbezésemre a választ: sajnálatosan értesítenek, de nem áll módjukban kérelmemet kedvezően elbírálni. Ennyit a bürokráciáról, meg arról, hogy talán szerencsém volt a mellőzéssel. Ki tudja, a forradalom hevében mibe sodródtam volna bele – habár sokáig veszteségnek éreztem, hogy azokban a lázas napokban a megyei kórház anyagbeszerzője voltam!

Tanár lettem, majd kulturális újságíró, közben „elkövettem” néhány kritikát, tanulmányt, elsősorban az Alföldben (amelynek tíz éven át egyik rovatvezetője voltam), kisebb mértékben a miskolci Napjainkban – de vajon kinek van fogalma arról, hogy mit kell(ett) egy vidéki újságírónak gürcölnie? Ennek ellenére sikerült néhány nagyobb tanulmányt összehoznom, egyikkel le is doktoráltam. Hogy, hogy nem, egyszer csak azon vettem észre magam, hogy a debreceni (Tóth Árpád, Gulyás Pál, Kiss Tamás stb.) és a bihari irodalom (Sinka István, Nadányi Zoltán, Dutka Ákos stb.) specialistájaként tartanak számon. Könyveim, dolgozataim főleg velük foglalkoznak. Ezeket már jórészt az utóbbi nyolc évben, nyugdíjasként írtam. Tettem egy rövid kitérőt az újságírói pályáról: 1988-ban a minisztérium megbízásából én alapítottam a debreceni Csokonai Kiadót. Úgy kerültem bele, mint Pilátus a krédóba, de ennek felidézése megint messze vezetne. Amikor Németh Miklós kormánya módosította a sajtótörvényt, minek hatására azonnal négyszáz könyvkiadó támadt, visszamentem a helyi laphoz, immár főszerkesztőnek.

A XX. század második felében, az úgynevezett létező szocializmusban a szellem embere csak megalkuvások árán tudott megélni, pláne boldogulni. Ártatlanok, néhány ismert ellenálló, másként gondolkodó kivételével, csak a csecsemők voltak. Épp ezért napjainkban számomra a leginkább visszatásító jelenség a „hősök” özönlése.

Bakonyi Péter

vívó, informatikus (Budapest, 1938. február 17.)

Az elmúlt hetven év a magyar történelemben és az én életemben is igen tartalmas, izgalmas és sokszínű volt. Benne voltak a második világháború borzalmi, az ötvenhatos forradalom rövid ideig tartó magasztos percei, a rendszerváltás új lehetőségei, de a hetvenes és nyolcvanas évek időszaka is, amely az én életemben sok lehetőséget kínált, amellyel, úgy érzem, élni is tudtam.

A hetven év történéseit röviden összefoglalni igen nehéz. Ezért megpróbálom kiemelni a fontos eseményeket az életemből. Értelmiségi családból származom, apám jogász, nagyapám mérnök volt. A második világháború végére jól emlékszem, és meghatározó élményem volt, amikor a védett házból, ahol a háború végén laktunk, a nyilasok éjszaka elvitték az ott lakó zsidó származású embereket – a végcél ismert. Mi megúsztuk, mert egy egy hónapos testvérem volt, így velünk kivételt tettek.

A háború vége nekünk igazi felszabadulás volt, és nagy örömmel néztünk az elkövetkező újjáépítési időszakra. Sajnos nem minden alakult úgy, ahogy gondoltuk, ezért is jött az '56-os forradalom. Ebben az évben érettségiztem a Bláthy Ottó technikumban, és mivel értelmiségi származásom miatt helyhiány indoklással nem vettek fel az egyetemre, villanyszerelő segédmunkásként kezdtem dolgozni az Elektromos Műveknél,

amelynek sportegyesületében egyébként már ifjúsági válogatott vívóként sportoltam.

Az egyetemre 1960-ban vettek fel és '65-ben diplomáztam mint villamosmérnök. Közben válogatott vívó lettem. Sportpályafutásom során csapatban világbajnok, egyéniben bronzérmes lettem, olimpiákon kétszer voltam tagja a bronzérmes

kardcsapatnak. Négyszeres Universiade-aranyérmes vagyok (ez a verseny abban az időben világbajnoki színvonalú volt), továbbá három egyéni magyar bajnoki címet szereztem.

A Budapesti Műszaki Egyetemen ötször nyertem el a „Jó tanuló – jó sportoló” címet.

A sport az életemben meghatározó jelentőségű volt, megtanított küzdeni, taktikusan gondolkodni és a sikereket és kudarokat a helyén kezelni. Aktív sportpályafutásom befejezése után nem sokkal felkértek a Magyar Vívószövetség elnöki pozíciójának betöltésére. Ezt örömmel vállaltam, és végül 12 éven keresztül irányítottam ezt a nagy hagyományokkal rendelkező sportágot.

A szakmai pályám is szépen alakult, a Magyar Tudományos Akadémia Automatizálási Kutatóintézetében kezdtem mérnöki pályafutásomat. Szerencsémre 1966-ban a számítástechnika területére kerültem, és az elsők között sajtótítoztam el az informatika akkor még kevésbé ismert szakmai ismereteit. Egyetemi doktori címet szereztem 1969-ben, és a következő évben a

BME-n kandidátusi ösztöndíjat kaptam. Ennek eredményeként 1974-ben a műszaki tudományok kandidátusa fokozatot nyertem el.

A védés után visszahívtak az MTA SZTAKI kutatóintézetbe, az akadémiai számítóközpontnak lettem a vezetője, néhány évvel később tudományos igazgatóhelyettesnek neveztek ki. Feladatomban bővült, és a számítógép-hálózati kutatásokat is irányítanom kellett. Ez a terület akkor embargós volt stratégiai fontossága miatt. Mi sikeresen kifejlesztettünk egy ún. csomagkapcsolt adathálózati rendszert, amely később a Magyar Posta nyilvános adathálózataként működött, és a régiókban egyedülként már a nyolcvanas évek végén az akadémiai intézetek, egyetemek hálózatba kapcsolódtak. Ez megkönnyítette az átállást az internethálózat hazai bevezetéséhez, amelyet országos program keretében végeztünk. Ennek a programnak voltam 13 évig operatív vezetője. Ezért a munkámért 1993-ban Széchenyi-díjjal tüntettek ki.

A pályafutásom 1991-től újabb fordulatot vett, és egy nagy hazai biztosító társaságnak (Allianz-Hungária) lettem az informatikai vezetője. Emellett megtartottam akadémiai státusomat félállásban és tanítottam is az egyetemen. Az MTA főtitkára szakmai tanácsadója voltam informatikai kérdésekben. Az Allianz-nál több mint tíz évet töltöttem el, és a kezdetleges állapotból sikerült egy korszerű vállalati információs rendszert létrehozni.

Az Allianz-nál 2001 végéig dolgoztam, utána visszahívtak az MTA SZTAKI-ba igazgatóhelyettesnek. Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) megalakulása újabb fordulatot hozott. Helyettes államtitkárnak kértek fel 2002 júniusában, amit örömmel fogadtam el. Úgy éreztem,

hogy az eddigi tapasztalataimat hasznosítani tudom az ország modernizálása érdekében. Ezt az időszakot az EU-csatlakozás előkészítésének feladatai jellemzik, továbbá az első nemzeti fejlesztési terv kidolgozása. Úgy látom, visszatekintve arra a három évre, amit ott töltöttem, hogy az elvárásoknak sikerült megfelelni: kidolgoztuk a magyar információs társadalom stratégiát, amit a kormány 2003-ban elfogadott, az informatikai szakma is elégedett volt azzal a támogatással, amelyet az EU a 2004–2006 közötti időszakra biztosított, és amely egy nagyságrenddel nagyobb volt a korábbi időszakokénál.

Az IHM-es évek után visszamentem a SZTAKI-ba a korábbi pozíciómba. Emellett tagja lettem a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsnak, amely a kormány tanácsadó testülete.

Életemnek meghatározó része a családom. Két felnőtt gyermekem van, akik mind a munkában, mind a családi életben megtalálták a helyüket, elégedettek és boldognak látom őket. Öt unokám van, három fiú és két lány, imádni valók. A családi háttér nélkül nem sikerülhetett volna a pályafutásom.

Mivel zárhatnám ezt a rövid írást? Szerencsére jó egészségnek örvendek, és változatlan energiával dolgozom a kutatóintézetben és a szakma egyéb területein. A sportban is változatlanul aktív vagyok. Közel tíz éve a Budapesti Vívószövetség elnöke és a Magyar Vívószövetség tiszteletbeli elnöke vagyok. Hetente háromszor sportolok, 2002-ben kardvívásban veterán világbajnok lettem. Ma is tanítok, és nemrég kaptam meg a címzetes főiskolai tanár címet.

Hoós János

közgazdász (Szombathely, 1938. február 23.)

Az elmúlt hetven év nagy részét az ún. „létező szocializmusban” éltem le. Ebben a rendszerben lettem első generációs értelmiségi, egyetemi tanár, aki oktatott és kutató nyugati egyetemeken is – így az USA-ban is –, viszonylag fiatalon fontos vezetői posztokat töltöttem be, MSZMP KB-tag voltam és vezettem a párt gazdaságpolitikai osztályát – az Országos Tervhivatal államtitkára, majd elnöke voltam és két évig dolgoztam mint elnök a Központi Statisztikai Hivatalban. Oktatói, kutatói és hivatali munkám során módom volt – Ausztrália kivételével – bejárni az egész világot és olyan államférfiakkal is tárgyalni és találkozni, mint Castro, Gorbacsov – természetesen személyesen is ismertem az ún. Kádár-rendszer vezetőit. Tehát

viszonylag nagyon magasra jutottam a társadalmi mobilitás ranglétráján, hisz anyám mosónő volt, apám meg kétkezi, szakképzetlen rakodómunkás. Így hát éltem mély szegénységben, de az anyagi és kulturális jómód, gyakran a luxus is életem kísérője volt – miként emberi, baráti kapcsolataim mindig is élők voltak nemcsak a vezető értelmiségiekkel, politikusokkal, magas beosztású állami tisztviselőkkel, de az anyámhoz és apámhoz hasonló munkásemberekkel is. Anyám szava, aki büszke volt rám: „Fiam, ugye nem hagysz itt bennünk” fordította le bennem a „Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar, bölcsőd az s majdan sírod is... itt élned s halnod kell” szavakat mély hazaszeretetté. Ez az életpálya meggyőződéses szocialistává tett, és az alapvető szocialista elvek melletti elkötelezettségem ma is töretlen. Így talán nem véletlen, hogy magamban, de publikációimban is átgondoltam a magyar létező szocializmus jellemzőit és megszűnése okait. E tanúságtétel keretében megkísérlem ennek néhány lényegi elemét közreadni.

A rendszerváltozás után mint egyetemi tanár aktív kutatóként a globálisan kitérülő világ ismereteihez is jobban hozzájutva folytathattam a nemzetközi tapasztalatok gyűjtését. Ezekre és a régi rendszerben szerzettekre alapozva bátorkodom most itt tanúskodni; ami nyilvánvalóan szubjektív, és mint ilyen természetesen nem eshet egybe nagyon sok hasonló megítéléssel. Gondolatmenetemet a következő kérdések köré csoportosítom.

A magyar létező szocializmus mely jellemzőit indokolt kiemelni? A következőket: a rendszer, radikálisan felszámolva az Európában talán legtovább élő feudális hagyományokat, a szélsőséges jövedelemelosztást, a magyar történelemben páratlan társadalmi mobilitást teremtett; létrejött egy olyan ipari, mezőgazdasági és szolgáltatási bázis – viszonylag képzett munkaerőhátterrel –, amire a mai globalizált világban sikeresen lehet építkezni (két példa: az 1980-as években a gabonatermelés megközelítette a lehetséges maximumot, évi több mint 15 millió tonnát, amivel az ország egy főre vetítve a világranglistán

a harmadik helyre került; olyan vállalati vezetők nőttek fel, mint Horváth Ede, Burgert Róbert, akik a maguk területén nemzetközileg is kiemelkedő termelési kultúrárt honosítottak meg); a szociálpolitika révén a bölcsőtől a sírig tartó állami gondoskodást valósított meg (általános egészségbiztosítás, gyakorlatilag mindenkire kiterjedő nyugdíjellátás és államilag finanszírozott oktatás, teljes foglalkoztatás: azaz nagyfokú szociális és létbiztonság – ezek történelmileg is nagy eredmények, akkor is, ha az ország szerény anyagi lehetőségei miatt a fejlett európai országokhoz képest viszonylag alacsony szinten tudtak csak megvalósulni); természetesen a rendszer nem volt demokratikus sem annak elméleti értelmezésében, sem a mai magyar gyakorlattal való összehasonlításában. (Bár ma már jól tudjuk, hogy az elméleti demokrácia és a „létező” demokráciák között majdnem olyan mély szakadék van, mint az ideális szocialista modell és „létező” szocializmus között volt!) A rendszer két, egymástól jelentősen különböző időszakra bontható: az 1956 előtti és az azt követő ún. Kádár-rendszerre. Az utóbbi viszonylag nagyfokú mozgásteret nyert belpolitikailag és nemzetközileg. Ennek oka egyrészt 1956, másrészt a két világháború békés együttélésének egy enyhült szakasza. Ez a mozgásteret egy sajátos magyar gazdasági és politikai modell létrehozását tette lehetővé (a magyar tsz-modell és új gazdasági mechanizmus, az „aki nincs ellenünk, velünk van” jelszó meghirdetése, intenzív nyugati kapcsolatok kiépítése). A politika és különösen Kádár tudott lavírozni Kelet és Nyugat között. Ez a helyzet a Szovjetunióknak is érdeke volt, erősítette a társadalmi békét az országban, anyagilag is bizonyos fokon mentesítette őket és politikailag jobb képet festett Nyugaton a létező szocializmusról; a Nyugat előnye a rendszer „fellazítási” lehetőségében volt.

Mik voltak a meghatározó motivációi az ún. Kádár-rendszer káderállománynak? E káderállományon belül három csoport emelendő ki:

- a döntéseket előkészítő és azok végrehajtásáért felelős bürokrácia (a párt, a KISZ és államapparátus); túlnyomó többségük racionálisan opportunistá magatartást vett fel, amit jól kifejez egy akkori megyei vezető fehér asztal melletti mondása: „Hála istennek, eddig mindig együtt tudtam ingadozni a párttal”; ez a csoport alkotta a túlnyomó többséget;

- a meggyőződéses hívei a szocializmusnak, tehát akik nemcsak egzisztenciális okok miatt szolgálták a rendszert, meggyőződésük mellett érveltek, tettek, vállalva az ezekkel járó konfliktusokat és kockázatokat;

- a szűk hatalmi elit (a párt politikai bizottsága, a titkárság és az első titkár, illetve néhány ahhoz közel álló vezető és befolyásos személy, ebbe beletartozott néhány párton kívüli is – író, művész és volt koalíciós politikus); e körben gyakran informális döntéseket hoztak, amiket hivatalos vezető testületekkel a legtöbb esetben sikeresen legitimizáltak. Mindez nem jelenti azt, hogy a két előbbi csoportnak nem volt hatása a döntésekre; nagyon sokszor a bürokrácia szakszerűségét objektíve nem lehetett és nem is volt indokolt megkerülni, és az elvi alapokon álló meggyőződéses vezetők át tudták verni javaslataikat, főleg ún. nehéz, válságjellegű esetekben. Voltak erős lobbik is, amelyek érdemben befolyásolták a döntéseket (az agrár-, a bányász-, a vegyipari lobbik kell itt kiemelni). Tehát maga a rendszer és annak a döntési mechanizmusa nagyon is plurális volt. Ugyanakkor a politika elsőbbsége a legtöbb esetben érvényesült a közgazdasági racionalitással szemben. A politika „rendelhetett”, miként ne-

kem mint tervhivatali államtitkárnak megüzenték, mi a hibám: „Jó srác vagy, de nagy hibád: nem veszed figyelembe, hogy a politikai rendelkezéseket ki kell elégíteni.”

A vázolt káderstruktúra kedvezett a rendszerváltásnak, mivel csak a harmadik és a második csoportot kellett eltávolítani, illetve semlegesíteni, az elsőt viszonylag könnyen hadra lehetett fogni a változásokban való aktív közreműködésre. De a hatalmi elitbe tartozók közül is lehetett verbuválni aktív közreműködőket. (Magyarországon azt a hibát nem követték el, mint Irakban, ahol a teljes régi vezetőségét és bürokráciát menesztették.)

Mik voltak a rendszerváltás alapvető okai és mozgatóerői? Magyarországon a Szovjetunió gazdasági és politikai ellehetetlenülése miatt szűnt meg a régi rendszer, és a változást alapvetően külső erők vezényelték. E körülmények nélkül a belső erők, ellenzékiek e változást nem tudták volna elérni. Ma már eléggé dokumentált, hogy a Szovjetunió vezetői az objektív lehetőségeiket belátva „feladták” a kelet-európai szocialista országokat, köztük hazánkat, és az átmenet néhány alapvető kérdésében megegyeztek az Amerikai Egyesült Államokkal. Az ún. rendszerváltó elit tehát csak közreműködő lehetett – és ebben az „elitben” nem kis szerepet vállalt és vitt a régi rendszer (párt, KISZ és állami) bürokráciája és persze a volt állami vállalatok menedzsmentje. Nem kis részben ezért volt ez a változás viszonylag gyors és zökkenőmentes. Ugyanakkor, mivel az országnak érdemi „ütőkártyái” nem voltak a kezében – mint például Kínának –, és még annyi mozgástér sem volt, mint ami a Kádár-rendszernek 1956 után, ebből is adódóan a közreműködő elit többségét a külföldi elvárások és érdekek iránti nagyfokú szervilitás jellemezte, és gyakran szűk egyéni érdek, a gyors meggazdagodás dominált. Az átalakulás során a nemzeti érdeket alacsony szinten lehetett képviselni, a rendszerváltás az indokoltnál is súlyosabb anyagi és emberi áldozatokkal járt.

Az 1980-as években személyesen is átéltem, hogy a rendszer gazdaságilag ellehetetlenül. Két példával illusztrálhatom ezt. A második olajárrobbanás után mint a párt apparátusának tagja írtam a politikai bizottság számára az előterjesztést a soron következő éves terv gazdaságpolitikai vonalvezetését illetően. Döbbenet kellett leírnom, hogy az ország cserearány-vesztesége meghaladja a gazdaság teljes évi jövedelmének (GDP-nek) a húsz százalékát. Ekkora forráshiány mindent aláár, a gazdasági fejlesztést és az életszínvonalat is – hacsak nincs külföldi hitel és anyagi segítség. A kettő együtt kell. A hiteleket az IMF és a Világbank közreműködésével Nyugatról lényegében megszereztük, de kellett volna a szovjet gazdasági segítség, miként ez szükséges volt az 1956 utáni gazdasági konszolidációhoz is. Az 1970-es évek végéig ezt kisebb vagy nagyobb mértékben mindig sikerült megkapnunk. Ez változott meg! És itt jön a másik személyes élményem. Az 1980-as évek végén kimentünk tárgyalni a Szovjet Kommunista Párt gazdasági vezetőivel, és kértük a segítséget. A tárgyaláson, ahol Gorbacsov is jelen volt – akkor mint mezőgazdasági titkár – ezt udvariasan, de határozottan elutasították, előadva: ők is bajban vannak, nem tudnak segíteni. Ez egy újabb keserű döbbenet volt számomra: nyilvánvalóvá vált, hogy ettől kezdve szinte teljesen függővé váltunk a nyugati hitelektől, és minthogy természetszerűleg nem voltak érdekelve a mi szocializmusunk vég-

telen ideig tartó fenntartásában, csak idő kérdése volt, hogy mikor nyújtják be a „végső” számlát. (Érdekes módon a Castróval folytatott beszélgetésem során ezt ő pontosan megjósolta.) És ez az idő Reagan és Gorbacsov máltai csúcstalálkozója után eljött.

Mit várhatunk a jövőtől? Az országunk sorsáról alkotható jövőképet egy Mao Ce-tunghoz kapcsolható eseménnyel tudnám érzékelni. Amikor Kissinger találkozott vele, és Tajvannal kezdte a tárgyalást, a kínai elnök közbevetett, mondván, „Kissinger úr, hagyjuk ezeket a rövid távú témákat, Tajvan előbb vagy utóbb Kína szerves része lesz, mi a világ sorsáról tárgyaljunk, hisz a mi két országunk van abban a pozícióban, ami végül is meghatározza a világ jövőjét.” Ma már tudjuk, az elnök nem állt messze az igazságtól. No már most, Magyarország a rendszerváltást követően szerves részévé vált a globális világnak. Ezt megelőzően csak a Szovjetunió vezetete szocialista tábor részei voltunk, ami csak rendkívül korlátozottan kapcsolódott a világ gazdaságához, nem is tudta élvezni a globalizációban lévő óriási gazdasági előnyöket; sőt egy sor gazdasági diszkriminációt, kemény embargót is el kellett szenvednie. Ezek a korlátok megszűntek. Tehát amennyiben a globalizált világ sikeres lesz, beváltja az emberiség eddigi történelmében páratlan és reálisnak tekinthető reményeket, a jövőben a magyar gazdaság és társadalom is objektíve sikerre van ítélve. Sajnos azonban a globalizáció veszélyei is páratlanok, hisz az emberiség el is pusztíthatja magát. A jövő attól függ, hogy miként lehet ezen apokaliptikus veszélyeket elhárítani, a visszafordíthatatlan globalizációs folyamatokat kormányozni, pozitív irányba terelni. Azaz Kína és az Amerikai Egyesült Államok, természetesen együtt a többi országgal, miként tudja „kormányozni” a világot. Ha jól, akkor mi, magyarok is boldogulunk, ha nem, akkor sajnos a világgal együtt kell elszünetnünk a negatív következményeket. De legyünk optimisták, hogy gyerekeink és főleg unokáink a mai életkörülményekhez mérten minőségileg jobb, gazdagabb életet élhetnek. Tapasztalva a jelen és a közeljövő anyagi, morális és politikai gondjait, megpróbáltatásait, talán üresnek, értéktelennek hathat ez a jövőbe kivetített optimizmus. De remény és főleg reális remény, pozitív világnép nélkül a jelenben sem lehet élni: ahogy mondják, a remény halhat meg utoljára. Hangsúlyozom, egy minőségileg jobb élet reális remény! Bízunk benne, hogy most, ellentétben hosszú történelmünk sok csalódásától, a pozitív várakozásaink beteljesülnek. És ha nemzetünk és magyarságunk legalább egy második ezredévig fennmarad, akkor igazán okunk lehet az optimizmusra.

Molnár Miklós

operatőr (Dunavecse, 1938. február 23.)

1956-ban 18 éves voltam, és érettségi után szerettem volna a Színház- és Filmművészeti Főiskolára menni operatőr szakra. Ám ennek az évnek a tavaszán nem indítottak évfolyamot – így kiesett egy év. Ez alatt az idő alatt fényképészetet tanultam Dunavecsén. Kun-

szentmiklóson jártam gimnáziumba, és a gimnázium fotószakkörében tanultam meg fényképezni. Így amikor fényképész ipari tanuló lettem, akkor én már régen tudtam fényképezni, országos fotókiállításokra küldtem képeket, képes újságok fotópályázatain vettem részt, díjakat nyertem, tehát volt már egy kis „nevem” – értettem a szakmát. Egy érdekes dolog, hogy ott forgatták Dunavecsén a *Szakadék* című filmet Radnóti László rendezésében, és én elég sokat kijártam nézni a forgatást – ez térített el a fotózástól az operatőri szakma és a Színház- és Filmművészeti Főiskola felé. Két idősebb bátyám már Pesten élt és dolgozott ekkor. Édesapám református lelkész volt Dunavecsén – ebben az időben „egyéb” származásúnak számított. Engem is nehezen vettek fel gimnáziumba „helyhiány” miatt, de az volt a szerencsém, hogy a közelben, Dunaföldváron nyílt egy vadonatúj gimnázium, ahova sikerült bekerülnöm, onnan kerültem át Kun-szentmiklósrára. Két idősebb bátyám példáján látszott, hogy egyetemre is nehéz eljutni – miután jelentkeztek, a felvételi vizsgák dacára indoklás nélkül elutasították őket. Rám is hason-

ló jövő várt, de abban reménykedtem, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskolán nagyobb esélyem lesz, mivel már fotóztam lapokban, megjelentek képeim, és a szakma tudott rólam. Hogy nagyobb esélyem legyen a származásom ellensúlyozására, egy köl-

csönbe kapott amatőr kamerával készítettem egy kis, tízperces játékfilmet az akkor induló lottóláizról. Arra gondoltam, hogy ha a felvételi vizsgán ezt a filmet is meg tudom mutatni, akkor nagyobb esélyem lesz.

1956-ban okt. 22-én édesapám elhatározta, hogy Vácra utazik vonattal meglátogatni a rokonokat. Akkoriban olvastam az újságokban, hogy a televízió kísérleti adásokat indít, és ezeket lehet látni néhány Keravill üzletben. Én filmoperatőrnek készültem, de nagyon érdekelt ez a technikai újdonság – távolbalátónak is mondták annak idején a televíziót. Édesapám Budapesten keresztül ment Vácra, és én is elkísértem, azzal az indokkal, hogy szeretném megnézni a tévét, illetve érdekeltek a kiállítások a fővárosban. Megérkeztünk a Keleti pályaudvarra, édesapám utazott tovább, én pedig jártam a kiállításokat, mozikat – mindent, ami érdekelt. A két bátyámnál szálltam meg – társbérletben laktam a Damjanich utcában. Másnap, 23-ára beszéltük meg édesapámmal, hogy jön vissza, és megy tovább Dunavecsére a csatlakozással. Kimentem elé a Nyugati pályaudvarra, és élénken él bennem, hogy ahogy

haladtunk a 6-os villamossal, azt láttuk, hogy az Oktogonnál nagy tömeg van, és hangosan kiabálnak. Egy nagy tömeg haladt végig a mostani Andrassy úton, és emlékszem, édesapám azt mondta, hogy itt valami történni fog. Miután én még maradtam egy napig Budapesten, megkért, hogy nagyon vigyázzak magamra, és ne keveredjek semmibe, mert veszélyes lehet. Miután kikísértem édesapámat a Keleti pályaudvarra, az Uránia moziba készültem, ahol a Hannibál tanár úr c. filmet vetítették. Nem kaptam jegyet, csak az utolsó, nyolc körül kezdődő előadásra. Úgy terveztem, hogy a film előtt megnézem a televíziót a Múzeum körúti Keravill üzletben, így elsétáltam oda. Egy kis képernyőjű, kezdeti tévékészüléken valamiféle természetfilm ment, és azt bámultam. Persze ez egy fekete-fehér kis képernyőjű készülék volt, és a mozihoz szokott szemem elég silánynak látta, de fölvilványozott az a lehetőség, hogy ebből mi lehet majd egyszer, valamint az egyidejűség tudata – hogy ezt épp most vetítik, és én ezt itt látom. Ahogy ott álltam a Múzeum körúton, az a groteszk helyzet alakult ki, hogy a kirakat üvegében tükröződve láttam magam mögött egy csoportot vonulni. Ahogy később megtudtam, ez volt az a csoport, ami a Rádió felé ment, a Bródy Sándor utca felé. Ma már nagyon groteszknek tűnik, hogy én nézek egy tévét, és mögöttem egy történelmi esemény bontakozik ki. Közben lassan kezdődött a filmem, és siettem vissza az Uránia mozihoz, a Hannibál tanár úrra. Elkezdődött a film, és valamikor a közepe-vége felé furcsa történések zajlottak le a moziban – fegyverropogást, lövéseket hallottunk. Furcsa volt, mert a Hannibál tanár úr cselekményéből nem következett, hogy lőnének, és a jegyzedőnk ide-oda rohanguáltak... Úgy tűnt, hogy valami történik. Véget ért az

A SZATÍRVADÁSZAT A TÖLGYFALIGETBEN FORGATÁSÁN 1992-BEN
OROSZ HELGA SZÍNМŰVÉSSZEL ÉS FÉLIX LÁSZLÓ RENDEZŐVEL

előadás, és kimentünk a Rákóczi útra. Akkor már sötét volt, és rengeteg ember volt az utcán, a villamosok pedig nem közlekedtek a Rákóczi úton. Hallottam a beszédfoszlányokat innen-onnan, hogy valami történt a Rádiónál és a Kossuth Lajos téren, meg valaki beszédet mondott a rádióban... Mivel nem mentek a villamosok, gyalog kellett elmennem a Damjanich utcába, és azon izgultam, hogy be tudok-e még jutni a házba, mivel 11-kor kapuzárás volt. Szerencsére sikerült bejutnom, a bátyámék már izgultak, mert nem számítottak arra, hogy ilyen sokáig elmaradok, valamint már hallottak az eseményekről. Így telt el huszonharmadika estéje.

Másnap persze szó sem lehetett arról, hogy visszautazzak Dunavecsére, a bátyámék sem engedtek, mert akkor már elég viharos volt a helyzet Budapesten, így főnt rekedtem a fővárosban több hétre, és ott laktam náluk – kevés pénzzel, azzal az egy ruhámmal, ami rajtam volt. Hetekig kenyéren és szalonán élünk, nehézkes volt élelmiszert beszerezni, majd megtudtuk a bátyám barátaitól, hogy vidékről teherautók jönnek fel élelmiszerral és ruhával a kórházak számára. Az volt a szándékunk, hogy egy ilyen teherautóval visszautazom majd Dunavecsére. Így is történt aztán, ép bőrrrel megúsztam a hazafelé utat, és visszakerültem a szüleimhez.

A következő évben sikeres felvételi vizsgát tettem a főiskolára, onnan egyenes út vezetett a televízióhoz, három évig híradózás, élő és rögzített műsorok (ismeretterjesztő sorozatok, vetélkedők, táncdalfesztiválok, szilveszteri műsorok) vezető operátőre voltam, számos dokumentumfilm elkészítésében vettem részt – tizenkét évig csináltuk a Századunk c. sorozatot. Nobel-díjasokkal készült interjúkat vehettem fel, több mint félszáz tévéjátékot, játékfilmet csináltam.

Sokkal később végiggondoltam, hogy mi is történt október 23-án velem. Álltam a Múzeum körüti Keravill üzlet előtt az egyik első televíziókészüléket bámulva, s a kirakatüvegben láttam, hogy vonul a tömeg a Rádió felé. Erős filmkép. Miért nem csatlakoztam a tömeghez, miért nem mentem velük a Rádióhoz? Nem hiszem, hogy a mozijegy miatt. Sokkal erősebben élt bennem a szülői intelem. Nagyon tiszteltem a szüleimet, ők pedig féltettek engem. Emiatt az erős kötelék miatt nem disszidáltak a bátyáim sem, pedig minden barátjuk elment külföldre.

Ez a történetem. Van még több is, de a következőt a nyolcvanadikra tartogatom.

Preisich Anikó

belsőépítész (Budapest, 1938. február 25.)

A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban festő szakon érettségiztem 1956-ban. A gimnáziumi évek és barátságok – amelyek közül néhány a mai napig fennmaradt – minden szempontból meghatározóak voltak számomra. Választás elé kerülve, nemcsak a szakmaválasztásban, hanem több vonatkozásban is, nagyon bizonytalan voltam. Az addigi, gyerekkorom óta körülvevő családi védőburkot és kialakult mentalitást sok tekintetben megkérdőjeleztem, de még sokáig nem volt bátorságom a saját egyéni utamat járnom és önmagamot vállalnom.

A gyógypedagógiai vagy pszichológiai pálya vonzott, de családi befolyás hatására az Iparművészeti Főiskola belsőépítész szakát választottam, fel is vettek oda. A főiskolai éveket és az utána következő állami tervezőirodákban a tervezői feladatokat megbízhatóan, de különösebb szakmai ambíció nélkül, kevés önbizalommal végeztem. Kivételt a főiskola befejezése előtt, az akkor még nyitott városban, Berlinben, a weissensee-i főiskolán töltött ösztöndíjas év jelentette, ahol szabadnak, boldognak éreztem magam, és óriási lelkesedéssel dolgoztam, majd jó eredménnyel diplomáztam.

1968-ban, a belsőépítészeti tevékenység külső és a saját belső korlátaimat érezve, valamint azzal az ambícióval, hogy más oldalról, nagyobb összefüggésben közelítsek a szakterülethez, váltottam.

A városszociológiai vizsgálatokkal párhuzamosan abban az időben induló, lakásszociológiai vizsgálatokat vezettem, elsősorban az akkor épülő házgyári lakásokban. A szociológia szakmai ismereteit autodidakta módon igyekeztem elsajátítani. Saját szakmai ismereteim, úgy éreztem, hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a tömeges lakástervezésben a társadalomtudományi megközelítés gyakorlatibb következtetésekhez vezessen. Számomra pedig nagy jelentőségű volt, hogy testközelbe kerültem saját társadalmi rétegemtől és környezetemtől nagyon különböző emberekkel és körülményeikkel. Több tanulmányom, cik kem jelent meg ebben a témában, néhány előadást is tartottam. Utólag mégis úgy látom, hogy bátortalanságom miatt sok esetben nem mertem elég határozottan állást foglalni, holott kézzelfogható tényeket tártak fel a vizsgálatok. Az akkori politikai légkör és a hivatali környezet behatárolta ezt a tevékenységet is, így az eredménytelenséget érezve tíz év után újra váltottam.

Miután szervezésben, emberekkel való kapcsolattartásban, írásban az elmúlt időszak alatt némi gyakorlatot szereztem, szakmai képzettségem és angol-német nyelvtudásom alapján is alkalmasnak éreztem magam arra, hogy az 1978-ban alakuló Design Center munkatársa legyek, amit általam nagyra becsült volt főiskolai kollégám vezetett. Nagy lelkesedéssel vettem részt közel tíz évig e szervezőmunkában, de ezzel párhuzamosan visszatértem a rajzasztalhoz is mint önálló tervező. Erre anyagi okokból is szükségem volt, miután 1975-ben

elváltam, és egyedül neveltem Eszter lányomat. Több nagyobb megbízásom is volt, amelyek közül a jelentősebbek: Agrimpex-Monimpex irodák, Tállya utcai óvoda, Aranyászkok söröző, Sziráki kastélyszálló, Kass János galériája Szegeden, Chez Daniel vendéglő. A fentieket örömmel és gondossággal terveztem, a kivitelezést részletekig végigkísértem, minden esetben a megbízókkal jó kapcsolatot tudtam kialakítani, amit a munka igen fontos részének tartottam.

1988-ban az első budapesti áruház megnyitása előtt, kapcsolatba kerültem az IKEA-val. A svédországi vezetés megbízott egy általam már régen dédelgetett álom, egy teljes körű lakásberendezési könyv elkészítésével. A könyv megjelenését indokolta, hogy az akkori magyarországi lakáskultúra nem volt megfelelően felkészülve az IKEA szemléletének fogadására. Indirekt reklámnak tekintve lehetővé vált, hogy termékeik fotóinak felhasználásával, a lakás berendezésének minden kérdését érintő igényes, de széles rétegeknek szóló könyvet csináljak. A könyv 1989 novemberében jelent meg. Ezt követően az IKEA kelet-európai központja termékfejlesztési részlegénél, Bécsben dolgoztam 1993-ig, nyugdíjazásomig.

A nyugdíjazás, amit én kezdeményeztem, nem befejezést, hanem új kezdetet jelentett. Magántervezőként, régi barátokkal együtt alapítottunk egy kis irodát. Elsősorban magánlakások tervezésével foglalkozom azóta is. Megbízóim és lehetőségeik nagyon különbözőek, az egyszerű kis lakások átalakításától a pazar paloták berendezéséig minden előfordul. Társadalmi helyzet, kulturális szint, stílus és ízlés, anyagi körülmények nem befolyásolják, hogy egy-egy munkát elvállalok-e. De időt adok arra, magamnak és megbízóimnak is, hogy megismerjük egymást, és egymásra tudjunk hangolódni. Ha ez a kezdeti szakaszban nem sikerül, akkor nem vállalom el a munkát.

Feladatomban érzem, hogy a lakását építő, illetve berendezni szándékozó igényeit messzemenően szem előtt tarttam, és őt megismerve és megértve igyekeztem szakmai tudásommal a számára legmegfelelőbb környezetet kialakítani. Így munkáim között a legkülönbözőbb jellegűek vannak, egyik sem engem jellemez – azt csak a saját lakásomtól várom el –, de többnyire jól érzi magát benne az, aki ott lakik. Ehhez talán nemcsak szakmai tudásommal, hanem empátiámmal és harmóniateremtő képességemmel is hozzá tudok járulni, aminek elsajátításához kellett az elmúlt hetven év.

2003 óta kapcsolatban vagyok az úgynevezett szellemi sérülteket foglalkoztató Baltazár Színházzal, amellettt hogy darabjaik díszleteit tervezem, gyakran vagyok együtt velük. Én segítek nekik, és ők segítenek nekem abban, hogy ezt a mai világot nagyobb összefüggéseiben és optimistán lássam, érezzem, hogy a mindennapi gondoktól elrugaszkodva az őszinte szeretet milyen csodákra képes.

Azt, hogy hetvenéves leszek, tudom, és a tükörbe nézve olykor észre is veszem, de belső tükröm kétoldalú. Az egyik oldalon ma is az élettől csodákat váró álmodozó kamasz lány áll, a másik oldalon a sok nehézséget megélt, de mindig továbblépni tudó, aki élete legfőbb alkotásának saját belső változását, a viszonylagos harmónia elsajátítását érzi. Azt remélve, hogy ezáltal környezetének is tud még adni valamit a hátralévő időben.

Perinich Anita